

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.019 у
Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук,
професору кафедри теорії
та історії педагогіки
Педагогічного інституту
Желановій Вікторії В'ячеславівні

ВІДГУК

офіційного опонента **Білавич Галини Василівни**, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника про дисертаційну роботу **Матюшинець Яни Володимирівни «Генеза ідей розвивального освітнього середовища дітей у вітчизняній педагогічній думці (кінець XIX – 20-ті рр. XX ст.)»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Реформування дошкільної та початкової освіти відповідно до засадничих принципів Концепції «Нова українська школа» (2016), Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція) (2021) зумовлює пошук продуктивних ідей щодо створення та функціонування розвивальних освітніх середовищ для дітей, обґрунтованих вітчизняними педагогами минулого. Витоки цих ідей відносять до кінця XIX сторіччя. Зважаючи на це, хронологічні межі дослідження визначені аргументовано: упродовж 1899–1930 рр. у вітчизняній педагогічній думці відбувся поступ ідей про

розвивальні освітні середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку від становлення – до різних форм розвитку в системах освіти імперського часу, УНР, становлення радянського шкільництва. Дослідження генези ідей розвивальних освітніх середовищ дітей у вітчизняній педагогічній думці (1899–1930 рр.) дало можливість проаналізувати та схарактеризувати різні підходи педагогів до створення та функціонування розвивальних освітніх середовищ, відобразити особливості створення розвивальних освітніх середовищ для дітей за умов діяльності дитячих садків, осередків, захистків, дитячих майданів, клубів, народних та трудових шкіл. Обґрунтування основних положень наукової проблеми генези ідей розвивального освітнього середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у вітчизняній педагогічній думці (1899–1930 рр.) розширить сучасний освітній простір.

Своєчасність наукових пошуків у руслі вивчення генези ідей розвивального освітнього середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у вітчизняній педагогічній думці (1899–1930 рр.) виявлена низкою суперечностей, що подані в дослідженні. Важливість історико-педагогічних пошуків дисертації засвідчують результати вивчення надбань вітчизняних педагогів, які працювали над творенням ідей, практик та підходів до створення розвивального освітнього середовища на теренах України в межах досліджуваного періоду

З огляду на актуальність теми дисертації, дослідження виконано відповідно до наукової теми Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка: «Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції» (реєстраційний номер 0116U002963). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №12 від 14 грудня 2017 року) та уточнена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 28 жовтня 2021 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Я. В. Матюшинець є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених авторкою результатів. Ґрунтовне вивчення джерельної бази, а це 292 найменування, із них 59 – архівних справ, що охоплюють як документальні першоджерела, так і науково-аналітичні публікації, уможливили вперше в українській педагогічній науці проаналізувати ідеї розвивального освітнього середовища дітей у вітчизняній педагогічній думці кінця XIX – у 20-х рр. XX ст.

Викладений у вступі науковий апарат дав змогу цілісно уявити авторське бачення розв'язання порушеної проблеми, його алгоритм, інструментарій, способи інтерпретації здобутих результатів. Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює істотні її аспекти та основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки в різного рівня науково-практичних конференціях (9 міжнародних, 10 всеукраїнських, 3 всеукраїнських науково-методологічних семінарах), 14 науковими публікаціями (із них: публікацій у періодичних наукових виданнях, що включені до переліку фахових видань України – 5; публікацій у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу – 2, публікацій у виданнях, які входять до наукометричних баз, окрім Web of Science Core Collection та Scopus – 1, інших наукових публікацій – 5, розділ колективної монографії – 1), а також актами про впровадження робочої програми навчальної дисципліни (за вибором) в освітній процес закладів вищої освіти.

За результатами аналізу дисертаційної роботи Я. В. Матюшинець було виявлено, що дослідження вирізняється своєю системністю, цілісністю та ґрунтовністю наукових положень щодо генези ідей розвивального освітнього

середовища дітей у вітчизняній педагогічній думці кінця XIX – 20-х рр. XX сторіччя.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

В анотації до дисертації здобувачкою окреслено основні наукові здобутки щодо генези ідей розвивального освітнього середовища дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у вітчизняній педагогічній думці (1899-1930 рр.). Проаналізовано та узагальнено підходи вітчизняних педагогів до створення та функціонування розвивальних освітніх середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Схарактеризовано сутнісні особливості становлення та розвитку ідей вітчизняних педагогів про розвивальне освітнє середовище як засіб всебічного розвитку дітей. Висвітлено погляди вітчизняних педагогів щодо наповнення розвивального освітнього середовища дітей трудовим та самодіяльним змістом на засадах соціального виховання. Представлено перелік програм, розроблених у роки досліджуваного періоду, що регулювали питання створення розвивального освітнього середовища для дітей за умов дитячих садків та трудових шкіл.

У вступі дисертації висвітлено актуальність теми, мету та чотири логічно пов'язані між собою завдання дослідження, обґрунтовано хронологічні межі наукової роботи.

Є підстави стверджувати, що застосування авторкою в процесі дослідницької роботи провідних наукових підходів (проблемний, герменевтичний, системний та інтегрований) та методів (пошуково-бібліографічний, історико-ретроспективний, конструктивно-генетичний, хронологічний, аксіологічний) забезпечили успішну реалізацію поставлених завдань.

Наукова новизна одержаних результатів є незаперечною і полягає насамперед у тому, що вперше системно й цілісно розкрито становлення й розвиток ідей про розвивальне освітнє середовище для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у вітчизняній педагогічній думці (1899–1930) в умовах трансформації цілей дошкільного виховання і початкового навчання,

отримані нові знання розширили дослідницьке поле наук про освіту. Уточнено та обґрунтовано ключові поняття дослідження: «розвивальне освітнє середовище» та «ідеї розвивального освітнього середовища». Розроблено періодизацію відповідно до трьох періодів: становлення ідей про розвивальні середовища для дітей в імперську добу (1899–1917), упровадження здобутків педагогічної думки про розвивальні освітні середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в розбудову українського національного шкільництва (1917–1919) та трансформації ідей про розвивальне освітнє середовище для дітей, висуваних педагогами в попередніх періодах, у радянській системі освіти (1919–1930).

Важливим результатом аналітичної роботи дисертантки є те, що вона глибоко проаналізувала, відповідно до критеріїв (дидактичного та суспільної зумовленості розвитку освітніх явищ), провідні ідей вітчизняних педагогів щодо створення сприятливих освітніх середовищ, назвемо окремі з них: щодо збереження життя і здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, облаштування освітніх розвивальних осередків для розумового, фізичного, морального розвитку дітей і підготовки їх до навчання в школі, наповнення національним змістом розвивального освітнього середовища для дітей, облаштування розвивального освітнього середовища для дітей на засадах принципу природовідповідності, провідної ролі вихователя і вчителя у створенні розвивальних освітніх середовищ, трудовий і самодіяльний зміст розвивальних навчальних середовищ, використання дидактичних матеріалів у розвивальних середовищах для дітей, ідея сумісних середовищ для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку та низка інших.

На увагу заслуговує здійснений Я. В. Матюшинець аналіз джерельної бази дослідження з теми «Генеza ідей розвивального освітнього середовища дітей у вітчизняній педагогічній думці (кінець XIX – 20-ті рр. XX ст.)», що уможливило групувати та виокремити п'ять груп джерел: історіографічні, документальні, наукові інтерпретаційні, дидактичні та педагогічна періодика.

Джерельна база дослідження охоплює різноманітні документи про дошкільне виховання та навчання учнів у початкових школах у хронологічних межах дослідження, а саме: із фондів архівних установ України (Центрального державного історичного архіву України у м. Києві; Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України); Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського; Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; Педагогічного музею України.

Відзначаємо вміння авторки дисертаційної роботи підходити до аналізу педагогічних явищ, фактів, даних об'єктивно та неупереджено, імпонує її вміння критично аналізувати здобутки вітчизняних науковців різного періоду тощо. У всьому тексті роботи проглядається її виразне наукове авторське «Я». Так, відповідно до першого завдання дослідження, у першому розділі дисертації «Ідеї розвивального освітнього середовища для дітей у вітчизняній педагогічній думці як наукова проблема» не лише проаналізовано й узагальнено джерела та історіографію дослідження, широко схарактеризовано поняттєво-категорійний апарат дослідження, а й подано авторську інтерпретацію понять: «вітчизняна педагогічна думка» (у хронологічних межах дослідження), «розвивальне освітнє середовище», «ідеї розвивального освітнього середовища».

Досить цінною для української історико-педагогічної науки є розроблена авторська періодизація розвитку ідей розвивального освітнього середовища для дітей в історико-освітній ретроспективі (1899–1930), що відображає поступ ідей вітчизняних педагогів про розвивальне освітнє середовище дітей у межах досліджуваного періоду відповідно суспільним запитам та цілям виховання, навчання і розвитку дітей у 1899–1930 року.

У дисертації Я. В. Матюшинець на науковому рівні проаналізовано нормативно-правові документи того часу, що врегульовували особливості створення та функціонування розвивальних освітніх середовищ для дітей

дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах діяльності дитячих установ.

На особливу увагу заслуговують результати реалізації третього завдання дисертації, у виразненні в другому розділі дисертації «Внесок вітчизняних педагогів у розвиток ідей щодо розвивального освітнього середовища для дітей (1899–1930)». Досить переконливими й цінними для сучасних істориків педагогіки є висвітлені ідеї маловідомих педагогів про вплив розвивального середовища на розвиток дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, докладний перелік праць яких подано в додатку Г.

Відповідно до четвертого завдання, у третьому розділі дисертації «Упровадження ідей про розвивальні освітні середовища в практику дошкільних установ і початкових шкіл (1899–1930)» здобувачка висвітлила програмові вимоги до розвивальних освітніх середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку за умов функціонування різних типів дитячих установ (дитячих садків, дитячих клубів, дитячих майданів, осередків, початкових народних училищ, дитячих будинків та дитячих містечок). Важливим результатом аналітичної роботи Я. В. Матюшинець є таблиці, подані в додатку К, у яких розміщено велику кількість документів та програм, окремі аспекти яких забезпечували реалізацію ідей про розвивальне освітнє середовище дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в програмово-методичному забезпеченні дитячих установ у 1899-1930 роках.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є ґрунтовними, змістовними, аргументованими, вони сформульовані згідно із завданнями дослідження та засвідчують його актуальність. Вивчення тексту дисертації та опублікованих праць за проблематикою дослідження Я. В. Матюшинець дають підстави стверджувати: наукові положення, висвітлені в дисертації, є обґрунтованими та науково достовірними.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів, рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Наукові здобутки Я. В. Матюшинець становлять теоретичну і методичну базу для подальших досліджень проблем історико-педагогічної науки, вітчизняної педагогічної біографістики тощо.

Основні положення, узагальнені висновки, фактологічний матеріал можуть бути використані для оновлення змістових модулів «Історія освіти», «Педагогіка дошкільна» навчальної дисципліни «Педагогіка», урізноманітнення тематики курсових і дипломних робіт для здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальностей: «Дошкільна освіта», «Початкова освіта». Окремі положення дослідження будуть корисними для адаптації в освітнє середовище закладів дошкільної освіти та закладів загальної середньої освіти НУШ; слугувати для розширення спектра наукових проблем дослідницьких проєктів у діяльності «Історико-педагогічних студій».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Мукачівського державного університету (акт про впровадження від 30 серпня 2021 р. № 1383), Відокремленого структурного підрозділу «Івано-Франківський фаховий коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (акт про впровадження від 08 вересня 2021 р. № 09/03-05/324), Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження від 02 вересня 2021 р. № 29-н).

Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення отриманих здобувачкою результатів, відзначаємо окремі дискусійні положення та висловлюємо побажання до змісту роботи:

1. У дисертації досить широко висвітлено реалізацію ідей про розвивальне освітнє середовище дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в програмово-методичному забезпеченні дитячих садків у 1899-1930 рр., однак варто було б більш ретельно висвітлити реалізацію цих ідей у програмово-методичному забезпеченні народних та трудових шкіл.

2. Здобувачка ґрунтовно висвітлила розвиток ідей розвивального освітнього середовища дітей у працях вітчизняних педагогів у хронологічних межах дослідження. На нашу думку, доцільно було б виокремити найбільш значущі ідеї розвивального освітнього середовища, що можуть бути актуальними для сучасного освітнього простору України.

3. Обґрунтовуючи наукову новизну здобутих результатів, на нашу думку, доречно було б більш чітко зазначити, які нові теоретичні ідеї вітчизняних педагогів здобувачка ввела до наукового обігу вперше, позаяк напрацювання Я. В. Матюшинець є важливими для розвитку української історико-педагогічної науки, зокрема української персоналістики, вони становлять, окрім іншого, і теоретичну та методичну базу для подальших досліджень проблем нового міждисциплінарного дослідницько-персоніфікованого напрямку – українська педагогічна біографістика.

4. Зміст дисертації ще більше збагатився, якби авторка ширше висвітлила такий аспект цієї багатовимірної проблеми, як роль і значення у створенні розвивального середовища для дітей освітньо-просвітницької діяльності Українських січових стрільців на Волині (1916-1918 рр.), адже освічене стрілецтво, з-поміж якого було чимало вчителів, студентства, просвітницьких діячів, уперше в цьому краї створили україномовні початкові школи (близько 150), українізували зміст навчання в них, запроваджували вивчення рідної мови, початків історії України, української літератури, створювали насичене рідномовне освітнє середовище для дітей та юнацтва, готували навчально-методичне забезпечення (букварі та читанки Богдана Заклинського для 4-х класів «Матірнє Слово», «Читанка для чемних діточок», «Читанка для волинських дітей») для початкових шкіл тощо.

5. Обґрунтування актуальності дисертаційного дослідження могло б підсилили акцентування на значенні досліджуваної проблеми в професійній підготовці педагогів, позаяк у роботі, зокрема в додатку Л, це питання достатньою мірою розроблене у вигляді експериментальної робочої програми навчальної дисципліни (за вибором студентів) «Актуальні ідеї

розвивального освітнього середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у вітчизняній педагогічній думці (кінець XIX – 20-ті рр. XX ст.) для студентів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітніх програм 012.00.01 Дошкільна освіта, 013.00.01 Початкова освіта.

6. Цікаво було б порівняти ідеї про створення розвивального середовища для дітей українських педагогів Галичини, які мали великий понад півсторічний досвід створення українського дошкільля та початкового шкільництва, та науковців закордоння з актуалізованими в дисертаційній роботі надбаннями вітчизняних педагогів (кінець XIX – 20-ті роки XX ст.), утім, цей вектор може стати предметом подальших наукових студій Я. В. Матюшинець.

7. Вважаємо доцільним рекомендувати авторці Я. В. Матюшинець за результатами дисертаційного дослідження укласти методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», який би давав відповідь на запитання, як сьогодні створити максимально ефективне розвивальне освітнє середовище для дошкільників та молодших школярів із використанням продуктивних ідей українських та зарубіжних педагогів кінця XIX – 30-х рр. XX століття. Проектування сучасного розвивального освітнього середовища закладу дошкільної освіти та початкової школи на засадах надбань педагогів минулого може становити значну цінність не лише для системи професійної підготовки майбутніх педагогів у ЗВО, але й у системі післядипломної педагогічної освіти та самоосвітній діяльності майбутніх фахівців.

Проте зауваження, що висловлені вище, мають дискусійний характер, тому не зменшують наукової новизни, теоретичної та практичної значущості дисертаційної роботи.

Текст дисертації, проаналізований офіційним опонентом відповідає дотриманню здобувачкою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

Загальна оцінка дисертації

Дисертація «Гене́за ідей розвивального освітнього середовища дітей у вітчизняній педагогічній думці (кінець ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст.)» є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, Матюшинець Яною Володимирівною, отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для поступу сучасних наукових розвідок історико-педагогічних досліджень.

Дисертаційна робота Яни Володимирівни Матюшинець відповідає тимчасовому порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами), та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її авторка Матюшинець Яна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри педагогіки
початкової освіти Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника

Галина БІЛАВИЧ

Відрук отримано 11.12.2021р.
Табель спеціалізованої вченої ради
ФФ 26133.019
В.Мельник - Мельникова В.В.